

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РИНКУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР УКРАЇНИ

ДЯЧЕНКО О.В., АСПИРАНТ*,
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Стаття розкриває проблеми і перспективи функціонування ринку олійних культур в Україні. Проаналізовано стан виробництва, його економічну ефективність та інвестиційну привабливість. Визначено напрями подальшого реформування експортного потенціалу олійних культур для розвитку економіки країни в цілому.

The article reveals the problems and prospects of the market of oil crops in Ukraine. The state of production, its economic efficiency and investment attractiveness. The directions of the further reform of the export potential of oil crops for the development of the economy as a whole.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом останніх десятиліть на світовому ринку продовольства підвищився попит на жири рослинного походження. Це обумовило необхідність розширення посівних площ під олійними, зміну їх структури, нарощування виробництва олієсировини та продукції з неї. Аграрний сектор економіки України на сьогоднішній день потребує підвищення ефективності вирощування основних олійних та технічних сільськогосподарських культур. Олійні та ефіроолійні технічні культури мають дуже важливу роль в розвитку новітніх технологій харчової та фармацевтичної галузях виробництва. В зв'язку з цим на Україні збільшуються посівні площі цих культур, удосконалюються технології їх вирощування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування та розвитку продуктивних ринків олійних культур присвячені роботи багатьох вчених - економістів: П. Гайдуцького, В. Гречкосія, О. Митченка, М. Калінчика, П. Саблука, О. Шпичака та інших. Однак процес дослідження експортного потенціалу ринку олійних культур вимагає постійного розвитку та вдосконалення.

Цілі статті. Метою статті є вивчення експортного потенціалу ринку олійних культур в Україні. Серед завдань дослідження слід відзначити оцінку економічної ефективності олійної галузі та визначення її особливостей діяльності на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу. На світовому ринку продукція українських олієвиробників користується неабияким попитом. Сьогодні Україна посідає провідні позиції у виробництві й експортуванні соняшникової олії та насіння соняшнику. А ще 10 років тому вітчизняна олійнодобувна галузь переживала кризу. Насіння соняшнику масово вивозилося за межі нашої країни. Унаслідок цього переробні підприємства припиняли свою роботу й ставали банкрутами. І лише завдяки введеному експортного мита, яке обмежувало вивезення соняшнику, вдалося подолати кризові явища. На даному етапі олія – це єдиний вид української сільськогосподарської продукції, який є рентабельним. Виробники олії активно впроваджують на переробних підприємствах сучасні унікальні технології з використанням альтернативних джерел енергії. Хоча олійнодобувна галузь і нарощує темпи виробництва, проте невирішеною залишається низка проблем, частина з яких пов'язана з удосконаленням податкових механізмів. Соняшникова олія – це єдиний вид продукції, який не зазнає сезонних цінових коливань. Вона доступна усім верствам населення. Обсяги її споживання щорічно зростають і у 2008 р. досягли 18,2 кг на одну людину. Незважаючи на те, що відбуваються коливання цін на сировину, зокрема, на насіння соняшнику: з 1,3–2,1 тис. грн., але вартість олії на внутрішньому ринку залишається незмінною. Олійна галузь – експортно орієнтована. 80% олії, яка виробляється в Україні, надходить до інших країн світу. І лише 20% споживається на внутрішньому ринку. У цьому полягає перевага олійнодобувної галузі, яка навіть в умовах сучасної фінансово-економічної кризи працює стабільно. Сьогодні Україна вийшла на друге місце у світі за площами посіву та виробництва соняшнику. На жаль, за урожайністю поки що посідаємо 10 місце.

Виробництво соняшнику збільшилося з 2,5 млн. до 6,5 млн. т. у минулому році. Паралельно зі зростанням виробництва соняшнику в Україні втричі збільшилися і потужності переробки олійних культур. На даному етапі вони становлять 7,5 млн. т.. Олійнодобувна галузь – єдина, яка не тільки досягла обсягів виробництва олії 1990 р., а й втричі перевищила їх. 2010 року, маючи урожай 6,562 млн. т, очікуємо, що Україна може вперше за свою історію виробити 2,5 млн. т соняшникової олії. Для порівняння, у 1990 р. в Україні вироблялося майже 1 млн. т, а в усьому ЄСР – 2,8 млн. т. [5].

Олійна галузь інвестиційно приваблива. За останні 10 років за рахунок модернізації, будівництва нових заводів вдалося майже втричі збільшити потужності переробки сировини. Унікальність нашої галузі полягає в тому, що усі котли олійних заводів переведено на спалювання лушпиння. Зараз актуальним є перехід на альтернативні види палива. Завдяки цьому минулого року вдалося зекономити майже 180 млн. м³ газу. 2010 р. за рахунок збільшення обсягів переробки насіння соняшнику економія газу сягатиме майже 250 млн. м³. На підприємствах галузі 80% тепла виробляється за рахунок спалювання лушпиння. Завдяки переобладнанню котелень для спалювання лушпиння на підприємствах удвічі зменшилась залежність від зовнішніх джерел постачання тепла. Наступним кроком енергозбереження стане удосконалення технології комплексної переробки соняшнику.

* Науковий керівник д.е.н., професор В.С. Уланчук.

Проводиться установка турбін для отримання електроенергії. За рахунок стовідсоткового спалювання лушпиння відбудеться перехід на режим повного самозабезпечення підприємств електроенергією.

Виробнича база підприємств дозволяє переробляти різні види насіння олійних культур: соняшника, ріпаку, сої, а вкладені інвестиції зумовляють інвесторів проводити зважену цінову політику відносно олійної сировини, що стимулює їх до вирощування олійних культур. Випереджаючий ріст переробних потужностей зумовлює жорстку конкуренцію між переробними підприємствами на внутрішньому ринку олійних культур і є фактором підтримки рівня закупівельних цін на олійні культури [2].

Олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва де, завдяки запровадженню економічних заходів регулювання ринку, встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва і внутрішнього споживача. Галузь динамічно розвивається і олійно-жирове виробництво відноситься до бюджетформуючих галузей аграрного сектора з потужним експортним потенціалом. Постійно розширюється географія продажу олії українського виробництва. На світових ринках основними споживачами її стали країни ЄС, Близького Сходу, Північної Африки та США. Олія соняшникова експортується більш, ніж до 56-ти країн світу [5].

Україна є одним із світових лідерів за обсягами продажу соняшникової олії. В останні два-три роки стала динамічно змінюватись структура експорту. Усе більше предметом експорту стає не лише олія первинного добування, а і фасована глибокої очистки, маргарінова продукція і майонез.

У структурі експорту продукції АПК України продукція олійно-жирової промисловості займає 27%, зокрема, олія – 19,7%.

На сьогодні Україна є одним із основних світових виробників насіння соняшнику. Питома вага України у світовому виробництві соняшнику та олії, виробленої з нього, складає близько 15%.

Аналіз виробництва насіння соняшнику в Україні наведено в табл.1.

Виробництво насіння соняшнику в Україні

	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Валовий збір у залітковій вазі, тис.тонн	4247	4706	5324,3	4173,7	6526,2	6000
Урожайність, ц/га	11,2	12,8	13,6	12,2	15,3	17,1
Площі, тис.га	3803	3686	3911,7	3411,4	4279,5	3500
Рівень рентабельності виробництва, %	64,3	24,3	20,7	74,9	22	40
Внутрішнє використання, тис.тонн	3757	4486,2	4988,1	4098,4	5876,2	5400
Експорт, тис.тонн	928	219,8	336,2	75,3	650,0	600

Джерело: [1].

Таким чином, експорт насіння соняшнику в 2009 році становив 600 тис.тонн. На даному етапі Україна мало експортує насіння соняшнику із-за достатньо високого (14%) експортного мита та несприятливої цінової кон'юнктури на світових олійних ринках. Нещодавно Міністерство аграрної політики України ініціювало для підтримки українського виробника сільськогосподарської продукції, а саме соняшнику, зменшення ставки експортного мита до нульової межі. Це дозволить аграріям реалізувати врожай олійних за більш вигідними цінами та, відповідно, вкласти більше коштів у проведення польових робіт.

Найліквіднішим і найперспективнішим товаром, виробництво якого за останні роки неухильно зростає, був і є соняшник. Останнім часом все частіше спостерігається розширення посівних площ, головним чином через порушення ротації в сівозмінах, що на фоні низької агротехніки призведе до значного падіння урожайності та деградації ґрунту. Жорстка конкуренція на зовнішніх продовольчих ринках, постійно зростаючі вимоги до якості продовольчих товарів зумовили необхідність корінного технічного переозброєння олійно-жирових підприємств, оновлення їх технічної бази, застосування сучасних енергозберігаючих технологій. Проблема полягає в тому, що започаткування новітніх технологій вимагає вкладання великих коштів [3].

Велике значення серед усіх умов розвитку олієжирового комплексу має державне регулювання. Держава в змозі впливати на ефективне функціонування підприємств олієжирового підкомплексу через застосування цілої низки інструментів регулювання: цінової і податкової політики, валютного і зовнішньоекономічного регулювання, укладення державних контрактів, пільгового оподаткування, надання кредитів за спрощеною системою їх повернення, державних дотацій, захисту вітчизняного виробника від іноземної конкуренції.

Державна політика повинна бути спрямована на пом'якшення несприятливих наслідків функціонування ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки, а також на підтримку ринкового механізму в цілому. Головну роль тут відіграє дотримання відповідного рівня цін та збереження цінового контролю. Крім цього, держава повинна враховувати та регулювати якість цінової конкуренції, чесну конкурентну боротьбу товаровиробників, якість виробленої продукції, можливість своєчасного збуту насіння та продуктів його переробки [1].

Складовою частиною загальної проблеми підвищення економічної ефективності виробництва насіння соняшнику є проблема якості. Виробництво олійних культур повинно залишатися справою сільськогосподарських підприємств, які мають набагато більші розміри землекористування, краще забезпечені засобами механізації, і відповідно, мають кращі умови для застосування раціональної сівозміни, придбання високоякісного насіння, інтенсивних технологій вирощування і збирання.

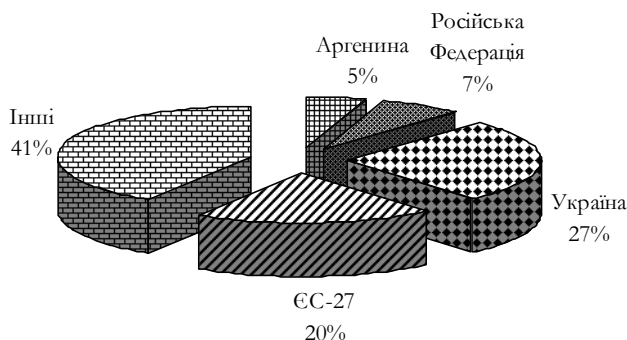

Рис. 1. Структура світового виробництва соняшнику в 2008-2009 маркетинговому році

Основними світовими виробниками насіння соняшнику в 2008-2009 році є (рис.1) Російська Федерація – 21% загального виробництва, ЄС – 27-21, Україна - 19, Аргентина – 11, Туреччина – 3 та інші країни – 25% [4].

Висновки. Рослинні олії необхідні всім галузям народного господарства. Вони можуть бути надійним джерелом валютних надходжень. Серед українських олійних культур найбільше значення для цієї моти мають соняшник, соя та ріпак. За обсягами посівних площ, олійні культури поступають лише зерновим. Серед них, особливо в останні роки, домінуюче місце займає соняшник, частка якого у структурі виробництва олійних культур становить понад 90%. Очевидна її важливість цієї культури - нині в Україні соняшник є основною культурою для виробництва рослинної олії та високобілкових кормів, а його експорт приносить значний валютний прибуток.

Формування та удосконалення виробничо-економічних зв'язків в олійнопродуктовому підкомплексі повинно спрямовувати забезпечення справедливого розподілу кінцевих результатів виробництва, скорочення непродуктивних втрат сировини і поліпшення її якості шляхом оптимізації сировинних потоків і транспортних зв'язків, організації заготівлі, підвищення ефективності переробки, створення мережі торговельних закладів тощо. Пріоритетними напрямками подальшого реформування ринку олійної продукції є: розвиток сільськогосподарської кооперації, реалізація цінової політики шляхом поєднання вільного ціноутворення з елементами державного регулювання, розширення зовнішніх ринків збуту через підвищення конкурентоспроможності насіння соняшнику та вітчизняних продуктів його переробки та оперативне формування відповідної митної політики в залежності від кон'юнктури світового ринку.

Література.

1. Статистичний збірник «Регіони України» 2009 рік. Частина II / За редакцією О.Г. Осауленка. – Київ, 2009.
2. Антонюк П.О. Оцінка стану ринку олійних культур і продукції їх переробки / П.О. Антонюк, В.М. Лисюк, О.П. Антонюк // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2008. – Вип. № 37 – С. 13-16.
3. Дишляк С. М. Світові тенденції виробництва олійних культур / С.М. Дишляк // Економіка АПК. – 2008. – №1. – С. 145-150.
4. Євчук Л.А. Перспективи використання насіння соняшнику / Л.А. Євчук // Агро перспектива. – 2008. – №3. – С.18.
5. Маслак О. Ринок соняшнику / О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – №1. – С. 56-58.